

СОЦІАЛІЗАЦІЯ ТА ВИХОВАННЯ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ У ВНЗ.

Оксана ЯЗЛОВЕЦЬКА (Кіровоград)

У статті розглянуто проблему соціалізації студентської молоді у сучасних умовах вищого навчального закладу, пов'язану із процесами розвитку і виховання особистості. Виявлено особливості, стадії та соціально-педагогічні умови успішної соціалізації студентів.

В статье рассмотрена проблема социализации студентов в современных условиях высшего учебного заведения, связанная с процессами развития и воспитания личности. Выявлены особенности, стадии и социально-педагогические условия успешной социализации студентов.

Ключові слова: соціалізація, виховання, соціальна адаптація, студентська молодь.

Постановка проблеми. Успішне реформування вітчизняної системи вищої освіти в контексті Болонського процесу, її розвиток у напрямку демократизації вимагають оновлених підходів до оцінки результатів соціалізації різноманітних категорій молоді й особливо студентства. Оскільки студентський вік – це період активного формування внутрішньої потреби особистості співвідносити власні прагнення з інтересами суспільства, то він є сенситивним для засвоєння соціального досвіду, суспільно значущої діяльності, а також формування активної творчої особистості.

Перед вищою освітою стоїть важливе завдання – забезпечити виховання «життєво і соціально компетентної особистості, здатної здійснювати самостійний вибір і приймати відповідальні рішення в різноманітних життєвих ситуаціях», формування власних мотивів, інтересів. Важливо, наскільки студент як суб'єкт соціалізації, самостійний в інформаційному просторі, який рівень його соціальної компетентності, як швидко він вибирає ту сферу діяльності, у якій зможе досягти високого професіоналізму.

Студентство – своєрідна соціальна категорія молоді, організаційно об'єднана інститутом вищої освіти. Дослідники цього вікового періоду

О. Дмитрієв, О. Мороз, Г. Костюк, Н. Пасько та інші розглядають студентство як специфічну соціально-професійну групу з урахуванням її власного місця в структурі держави, соціального знання, соціально-психологічних і політичних рис.

Слід розрізняти поняття «студентство», яке більш широке за змістом, та «студентська молодь». Студентство може охоплювати людей, які навчаються у вищих навчальних закладах, але за віком уже не

належать до молоді як соціально-демографічної групи. Поняття «студентська молодь» ураховує як соціальні, так і вікові параметри. Приналежність до студентської молоді за віком визначається рамками, нижня межа яких на практиці розмита й визначається наявністю атестата про середню освіту, а верхня традиційно не виходить за 30-річну межу [7].

Як відомо, соціальна функція студентської молоді полягає в тому, щоб підготувати себе до виконання особливих професійних і культурно-етичних завдань, переважно інтелектуального й управлінського характеру. Ця функція визначається необхідністю відтворення соціальної структури суспільства й диференційованої підготовки спеціалістів відповідно до суспільних потреб.

Однак цим не вичерпується соціальна функція студентства. Не менш важливим є сам процес соціалізації особистості студента в процесі навчання й у позанавчальній діяльності, який не тільки впливає на систему вищої освіти, але й опосередковано – на розвиток усього українського суспільства.

Студентський період є важливою стадією соціалізації й має певні ознаки, зокрема: а) відбувається активне включення молодих людей у нове середовище; б) посилюється самостійність у виборі цінностей, ідеалів, середовища для спілкування, видів діяльності, що підвищує необхідність рівноправної, демократичної партнерської взаємодії; в) удосконалюються механізми саморегуляції, самокорекції; г) домінуючим фактором впливу стає нове соціальне середовище (академічна група, групи за інтересами) [5, 3].

Метою соціалізації у ВНЗ є формування соціалізованої особистості, що засвоїла необхідні соціальні норми і цінності, професійні та міжособистісні ролі, необхідні для успішного функціонування та творчої самореалізації студента в соціокультурному середовищі вищого навчального закладу.

На жаль, нині процес соціалізації студентів не може розглядатися як повноцінний. За роки навчання студенти одержують певний досвід практичної діяльності, проте не завжди готові до виконання різних функцій в суспільстві, часто не набувають потрібного соціального досвіду внаслідок того, що процес соціального розвитку розглядається у ВНЗ лише в якості надбудови над об'єктивним процесом становлення спеціаліста, а тому проблема соціалізації набуває особливого значення.

Метою даної статті є вивчення процесу соціалізації студентської молоді у вищому навчальному закладі в сучасних умовах.

Аналіз актуальних досліджень. Проблеми соціалізації активно досліджувались у вітчизняній і зарубіжній науці протягом усього ХХ століття. Найбільший внесок у формування теоретичних основ

різноманітних соціалізаційних теорій зробили Г. Гітінгс, Е. Дюркгейм, Г. Лебон, Т. Парсонс та ін. На розроблених ними *загальнотеоретичних підходах* наприкінці ХХ ст. сформувались три напрями досліджень проблем соціалізації особистості: соціально-філософський, представлений роботами С. Батеніна, В. Москаленко, П. Паригіна та ін.; соціально-психологічний, в основі якого дослідження Г. Андреевої, І. Кона, О. Леонтьєва, М. Лукашевича, А. Петровського, С. Раззуваєва та ін.; соціально-педагогічний – дослідження В. Алфімова, О. Белінської, О. Газмана, Ю. Загороднього, Н. Лавриченко, А. Капської, І. Ковальчук, І. Зверєвої, О. Мудрика, С. Савченка, Т. Стефаненко, Л. Столярчук, С. Харченка та ін.

Молодь і студентство як особливу соціально-демографічну групу різнобічно досліджує ряд вчених: Л. Аза, Б. Ананьєв, А. Дмитрієв, Б. Зав'ялов, Г. Овчаренко, О. Лешер, В. Лісовський, А. Кущак, Н. Кирилова, С. Савченко, Д. Пащенко та ін. Проблемам соціалізації студентства присвятили свої роботи Л. Балобанова, С. Горбунова, О. Сахань, С. Шашенко, А. Яковенко. Ці вчені вважають, що розв'язання потребує не тільки проблема уточнення теоретичних позицій, але й конкретних практичних дій, методів впливу на процес соціалізації в цілому.

Різні аспекти соціалізації студентів у виховному просторі вищого навчального закладу вивчають М. Алексєєва-Вовк, Т. Бондаренко, Я. Довгополова, Н. Грищенко, О. Севастьянова, О. Янішевська та ін.; соціально-педагогічні умови студентського самоврядування, виховної роботи в гуртожитках, студентських волонтерських груп тощо – Т. Лях, Л. Міщенко, К. Потопа, Є. Фаворов, Л. Шеїна; ЗМІ, телебачення, мультимедіа як засоби соціалізації студентів – І. Курліщук, Т. Пушкарьова, Я. Шведова.

Виклад основного матеріалу. Сучасна соціокультурна ситуація актуалізує аспекти єдності соціалізації та виховання, оскільки самостійність кожного з розглянутих процесів можливо охарактеризувати лише в специфічному прояві взаємообумовленості впливу на особистість.

Педагогічні умови соціалізації включають в себе пошук шляхів інтеграції виховних зусиль середовища, активізації суб'єктної позиції учасників процесу виховання, виявлення вікової специфіки феномена соціалізації, припускають врахування характеристик виховання як цілеспрямованої соціалізації.

Поняття «соціалізація» означає і виховний потенціал суспільства, і його вплив на підростаюче покоління, що реалізовується шляхом включення індивіда в систему соціальних ролей, зумовлених соціально-економічним устроєм даного суспільства, а також здійснюється в ході

активного засвоєння і розвитку існуючої системи цінностей і норм поведінки.

Соціалізація – поняття більш широке за своїм змістом, ніж виховання, і разом з тим становить його основу. Соціалізація пов'язана з багатостороннім розвитком особистості під впливом різноманітних соціальних факторів і носить переважно стихійний характер. Виховання як складова частина соціалізації покликане упорядкувати ці впливи.

Одним з головних результатів соціалізації вважається соціалізованість, що розуміється як сформованість рис особистості, необхідних для суспільства, а також результат засвоєння молодого людиною відповідних соціальних установок, цінностей, способів мислення та інших соціальних якостей, які будуть характеризувати його і на наступних стадіях розвитку. Значущим результатом соціалізації особистості є розвиток певної системи індивідуальних якостей, що фіксується поняттям «соціальна зрілість» і включає в себе інтелектуальну, трудову, професійну, світоглядну, політичну, моральну й інші сторони особистісної зрілості. При цьому феномен зрілості являє собою певний етап у розвитку будь-якого процесу або явища, що характеризується вищими досягненнями якісних параметрів.

Успішна соціалізація передбачає ефективну адаптацію в суспільстві, а також здатність особистості в певній мірі протистояти тим соціальним колізіям, які заважають її саморозвитку, самореалізації та самоствердження.

Критеріями успішної соціалізації вважаються наступні особистісні прояви: збереження здоров'я, успішність у навчанні, стійкість різноманітних позитивних індивідуальних інтересів, оптимістична самооцінка, практична готовність до праці, громадська активність, високий рівень моральних якостей, культури поведінки, гуманне ставлення до людей, відсутність шкідливих звичок та ін.

Соціалізація студентської молоді має регулюватися через цілеспрямований соціальний розвиток – соціальне виховання – особистості як у навчально-виховному, так і позанавчальному процесах, на дозвіллі. Необхідно створити оптимальні умови для розвитку особистості студента, здійснити йому допомогу і підтримку в самовихованні, самовизначенні, моральному самовдосконаленні, засвоєнні соціального досвіду.

Найважливішим чинником, який впливає на процес соціалізації у цьому віці, є навчальна діяльність.

Процес навчання охоплює не тільки дидактичний, пов'язаний із засвоєнням знань, компонент, а й соціально-психологічний, що відтворює характер взаємин у студентській групі, соціально-

психологічну групову атмосферу, рівень розуміння в системі “педагог – студент” та ін.

Соціально-психологічний компонент навчальної діяльності студентів утворюють такі складові: проблеми адаптації студентів до умов навчання у вузі; особливості створення позитивного соціально-психологічного клімату в студентській групі; особливості налагодження стосунків студентів із викладачами; соціально-психологічні бар'єри студентів, зумовлені навчанням; типи спілкування і діяльності на рівні “педагог – студент”, “педагог – студентська аудиторія”; проблеми взаєморозуміння викладача і студентів; етнопсихологічні особливості спілкування в процесі навчання та взаємодії; проблеми міжособистісних конфліктів; особливості вияву десоціалізуючих впливів на молоду людину.

Дія цих чинників зумовлює конкретні особливості соціалізації студентства. У цьому контексті особливо значущою є проблема соціальної адаптації студентів-першокурсників до умов навчання у вузі, зумовлена недостатньою орієнтацією вчорашнього школяра в соціально-психологічному просторі нового для нього соціального інституту.

Проблема першокурсників полягає не тільки в тому, щоб сприйняти і зрозуміти нову для них систему, а й у тому, щоб прийняти її на емоційно-особистісному рівні, знайти в ній особистісні сенси. Актуалізація потенційної загрози, яку породжує неадаптивність до нових умов життєдіяльності, може виявитися у відсутності орієнтації в просторі навчального закладу, що зумовлює певну ізольованість, негативно позначається на самооцінці особистості, на процесі міжособистісного спілкування в групі тощо. Усе це нерідко провокує втрату інтересу до навчання, здобуття вищої освіти.

Складнощі адаптації породжуються здебільшого мотиваційними, раціональними проблемами з поведінковими виявами, зокрема з емоційною залежністю студента від оцінки викладача. Однією з причин таких проблем є інфантильність як особистісна риса, яка спричиняє специфічну мотивацію навчання. Таким студентам притаманне бажання відповідати опанованим у дитинстві зовнішнім стандартам. У студентському середовищі їх особистісний статус у групах, як правило, значно нижчий, ніж у студентів, які менше часу витрачають на навчання, але мають добре розвинуті комунікативні здібності. Не менш відчутним є те, що першокурсник орієнтується на досвід спілкування в школі, де стосунки досить близькі й емоційно значущі. А потрапивши в нову систему соціалізації, він продовжує відтворювати звичний стереотип поведінки, надмірно орієнтуючись на групу, керуючись її думкою у вчинках.

Показниками неуспішної адаптації є незадоволеність людини соціальним середовищем, до якого вона інтегрується, бажання вийти за його межі, а також її поведінка, що відхиляється від норм, вимог даного середовища. Основними проблемами адаптаційного процесу студентів-першокурсників можуть бути: пристосування до соціально неоднорідного колективу; невміння здійснювати саморегуляцію діяльності, оптимізувати в нових умовах режим праці і відпочинку; проблеми налагодження побуту і самообслуговування в умовах гуртожитку; невміння змістовно організувати власне дозвілля, встановлювати дружні стосунки з особами протилежної статі та ін..

Успішній адаптації сприяє наявність в академічній групі позитивного соціально-психологічного клімату. Позитивними ознаками соціально-психологічного клімату в групі є: наявність позитивної перспективи для групи та для кожного її індивіда; довіра та висока вимогливість один до одного; ділова критика; вільне висловлювання власної думки; відсутність тиску як у групі, так і ззовні; достатня поінформованість про цілі та завдання групи; задоволеність від належності до групи та від процесу спілкування; прийняття на себе відповідальності за справи спільності тощо. Позитивний соціально-психологічний клімат у студентській групі сприяє задоволенню у студентів потреби у спілкуванні, розкриттю їх індивідуальних рис, позитивному ставленню до навчання.

Вивчення соціально-педагогічних особливостей соціалізації студентської молоді передбачає аналіз власне педагогічного спілкування, в межах якого і відбувається навчальна діяльність. Йдеться про спільне розв'язання проблем навчання використовуючи засоби спілкування, про чітку систему дій учасників педагогічного спілкування та їх узгоджену комунікативну діяльність, тобто про співробітництво.

Необхідною умовою ефективної соціалізації під час навчання є наявність зворотного зв'язку. Йдеться про взаєморозуміння, тобто про розуміння іншої людини, взаємин на різних рівнях взаємодії: “педагог – студент”, “студент – студент” тощо. Взаєморозуміння між педагогом і студентом розглядають як стан внутрішньої згоди, який має певні особливості, зумовлені характером і умовами навчальної діяльності.

Процес соціалізації в студентській групі може супроводжуватися конфліктами, які нерідко провокують негативні емоції і позначаються на навчальній діяльності студента. Виникають конфлікти як серед студентів, так і між студентами й викладачами. Усі ці варіанти конфлікту створюють для студента несприятливий морально-психологічний клімат, що знижує інтерес до навчання та спілкування у групі, негативно позначається на процесі соціалізації.

Усе більшого значення набувають дослідження соціалізаційних механізмів, що функціонують у позанавчальній діяльності, яка забезпечує формування моральних, етичних, соціокультурних основ особистості майбутнього фахівця.

У ВНЗ така діяльність представлена в рамках виховного процесу, при цьому важливо, щоб студент був активним суб'єктом його планування, організації, участі й оцінки.

Сьогодні є всі підстави стверджувати, що в системі вищої освіти України оформилось серйозне протиріччя між потребою суспільства у фахівцях, які поєднують у собі професійні якості з активною життєвою позицією, і недостатньою теоретичною й технологічною розробленістю цієї проблеми в педагогічній науці. Виходом із ситуації є організація виховного процесу, максимально наближеного до дійсності, коли студент у процесі активної участі в різноманітних формах виховної роботи здобуває особистий (суб'єктний) досвід суспільно-корисної діяльності. Таким чином, виховний процес набуває нового статусу, піднімаючись до смислоутворюючого рівня формування особистості в системі вищої освіти.

Установлено, що соціалізація студентської молоді відбувається у виховному процесі ВНЗ, який становить собою спеціально організоване педагогічне середовище, збагачене соціальною реальністю. Виховний процес ми розглядаємо як цілісну систему, що містить єдність цілей, технологій і результатів формування особистості студента, як соціокультурний педагогічний феномен, у якому немає єдиного руху до поставленої мети, а є складна сукупність різноманітних рухів, які розгортаються не тільки всередині процесу, але й поза ним – у широкому соціальному контексті. Це дає можливість використовувати у виховному процесі соціально-педагогічну імітацію як аналог реального соціуму. Імітування у виховному процесі реального життя з усіма його складностями й суперечностями дозволяє студентам оволодівати не сурогатними знаннями, а отримувати свій особистий суб'єктний досвід, який сприяє розвитку суб'єктних якостей особистості.

Суб'єктність студента характеризується його здатністю бути стратегом власної діяльності, ставити й коригувати цілі, усвідомлювати мотиви, самостійно вибудовувати плани в навчанні й житті; б) суб'єктом не можна стати, ним можна лише ставати, оскільки суб'єктність полягає в саморозвитку, самоутвердженні, самооцінці; в) розвиток суб'єктних якостей студентства передбачає накопичення суб'єктного досвіду, під яким розуміється досвід бути особою, здатність до виконання особистісних функцій.

Виховне середовище може бути визнане якісним, якщо воно здатне адаптуватися до потреб, нахилів, інтересів кожного студента.

З можливої множини соціально-педагогічних умов, які впливають на соціалізацію студентства, ми виділили провідні: розвиток соціальної активності студентів (робота в органах студентського самоврядування, волонтерська діяльність та ін.); стимулювання особистісного розвитку і саморозвитку (формування умінь соціально-педагогічного спілкування, розвиток моральних якостей, організація процесу самовиховання); педагогічна підтримка процесу соціалізації (удосконалення роботи кураторів академічних груп, взаємодія студентів із студентською соціальною службою ВНЗ та ін.); створення сприятливого соціально-педагогічного середовища; реалізація різних напрямів соціально-виховної роботи; переорієнтація на якісні характеристики організації й оцінки виховної діяльності у ВНЗ. Вибір саме таких умов не випадковий, у його основу покладено концептуальні ідеї, орієнтовані, по-перше, на сучасні тенденції розвитку системи освіти в Україні, по-друге, на досвід і практику реалізації освітнього процесу в країнах Євросоюзу, по-третє, на культурно-історичні традиції соціалізації студентської молоді, що склалися в нашій країні.

Процес соціалізації взагалі й студентської молоді зокрема проходить кілька стадій. Так, Овчаренко Г. Е., у своєму дослідженні, особливості процесу соціалізації студентської молоді бачить у наявності трьох його стадій, які виокремлює на основі гуманістичної та діяльнісної концепції розвитку особистості (ознакою визначення стадій є мета, зміст і результат цього процесу.)

Адаптаційна стадія (охоплює перший і частково другий курси) – спрямована на оволодіння способами навчально-професійної діяльності, її основним змістом є адаптація індивіда до нових умов. Вона також зумовлена психологічними особливостями студентів молодших курсів, найбільш важливими з яких є: формування почуття дорослості та власних поглядів, прагнення до самоутвердження особистості, устремління до пізнання навколишнього світу, загострення почуття справедливості та ін. Студенти приходять у вищий навчальний заклад у тому віці, коли процес ціннісного самовизначення особистості ще не завершений. У соціальних відносинах вони беруть участь не як представники соціальних груп, до яких належать їхні батьки, а як члени групи, яка має яскраво виражену субкультуру, особливі морально-етичні, політичні, економічні інтереси. Оволодіння цією студентською субкультурою становить головний зміст соціалізаційних процесів, особливо на перших курсах. Тому, основним змістом процесу соціалізації на цьому етапі є адаптація – пристосування індивіда до нових умов. Така поведінка може бути реактивною (реакції на зміни зовнішнього середовища) і цілеспрямованою (у формі діяльності). Перетворювальні дії людини призводять до зміни навколишнього світу.

Вони можуть набути конструктивної (творчості) і неконструктивної (руйнування) форми.

Друга стадія – *ціннісно-діяльнісна*, (охоплює частково другий, третій і четвертий курси) – або диспозиційною, відбувається засвоєння суспільного смислу професійної діяльності. Основні зусилля на цій стадії соціалізації сконцентровано на подальшому розвитку особистості студента, а у випадку необхідності – на корекції її окремих якостей. Ця стадія забезпечує розв'язання протиріччя між ціннісними орієнтаціями на цілі життєдіяльності й засобами їх досягнення, детермінованими соціальними умовами життя індивіда.

Третя стадія – *професійна* (охоплює випускний курс) – сприяє завершенню професійно-особистісного становлення студентів, перетворенню їх у активних суб'єктів соціалізаційного процесу. Третя стадія збігається з формуванням у студента здатності до виконання конкретних рольових функцій у системі суспільного виробництва. Ця здатність коригується й розвивається в системі різноманітних виробничих практик, які максимально наближають ідеальні уявлення про обрану професію з реальним її змістом.

Таким чином, на третій стадії соціалізації студентської молоді завершується професійна підготовка, звертається увага на вдосконалення професійної техніки та розвиток творчих здібностей. На цьому етапі є можливість розробити уявну модель-діаграму майбутнього спеціаліста, яка включатиме: 1) трудові риси; 2) інтелектуальні риси; 3) професійну майстерність; 4) морально-етичні якості; 5) світоглядні якості; 6) естетичні якості [5]. На кожній стадії не тільки розв'язуються специфічні завдання розвитку особистості, але й створюються умови для переходу на наступну. Таким чином, процес соціалізації студентів містить практичну, психологічну й моральну підготовку до професійної життєдіяльності [5].

Вивчення процесу соціалізації студентства показало, що це: складний і багатофакторний соціальний феномен, завдяки якому особистість здобуває та розширює палітру *соціальних якостей і властивостей*;

– у сучасній вищій школі соціалізація студентства не зводиться до оволодіння тільки професійними знаннями, сьогодні актуальними стають проблеми різностороннього розвитку особистості й передусім її *суб'єктності*;

– у процесі соціалізації студенти не тільки засвоюють і відтворюють соціальні цінності, але й піднімаються до найвищого ступеня соціального розвитку – здатності до соціальної творчості; особливістю соціалізації студентства у ВНЗ є її органічне включення до цілісного

навчально-виховного процесу, що, у свою чергу, визначає характер управління нею, яке відбувається не прямо, а опосередковано – через організацію виховного процесу;

– соціалізація в умовах демократичних перетворень у системі вищої освіти передбачає надання студентам більших прав та відповідних обов'язків, що змінює традиційне співвідношення між прагненнями молодого покоління та реальними можливостями для їх реалізації.

Висновки. Одним з етапів соціалізації вчені розглядають студентські роки. Студентство є не лише пасивним об'єктом соціалізації з боку суспільних інститутів, а й активним суб'єктом, для якого характерне прагнення до саморозвитку, професійного самоствердження. Вищі навчальні заклади України мають оновлювати не лише процес навчання, але й удосконалювати позанавчальну діяльність, яка спрямована на розвиток духовності, ціннісних орієнтацій кожного юнака й дівчини, їхню поведінку.

Позанавчальна діяльність студентів через самоврядування, фізкультурно-оздоровчу діяльність, самодіяльну творчість, художньо-видовищні заходи, волонтерську, громадську допомогу та інші види діяльності на основі вільного їх вибору як на внутрішньому рівні навчального закладу, так і на зовнішньому – у мікросоціумі, має спрямовуватися на розвиток позитивного ставлення студента до себе як активного та відповідального соціального суб'єкта та інших людей.

Результатом соціалізації студентської молоді є: вироблення і трансформація власної системи поглядів на життя та ціннісні орієнтації, формування життєвого ідеалу; засвоєння культури людських взаємин і соціально-професійних функцій; формування індивідуального стилю навчально-професійної діяльності та власної моделі моральної поведінки; опанування професійною діяльністю та формами ділового спілкування.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Андреева Д. А. О понятии адаптации, исследование адаптации студентов в условиях учебы в вузе / Д. А. Андреева // Человек и общество. – Л.: Ленингр. Ун-т, 1973. – С.50-72.
2. Капська А. Й. Соціальна робота і деякі аспекти роботи з дітьми та молоддю / А. Й. Капська. – К., 2001.
3. Лавриченко Н. М. Проблеми гуманістичного спрямування шкільної соціалізації: пед. роздуми і нотатки. – К.: Тов «Інсайт-плюс», 2006. – 279 с.
4. Лукашевич М. П. Соціалізація. Виховні механізми і технології: Навч.-метод. посібник. – К., ІЗМН, 1998. – 112 с.
5. Овчаренко Г. Е. Педагогічні умови соціалізації студентів мистецько-педагогічної спеціальності у позанавчальній діяльності: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук / Г. Е. Овчаренко. – Луганськ, 2005. – 20 с.
6. Радул В. В. Соціальна зрілість молодого вчителя: Монографія. – К: Вища школа, 1997. – 269 с.

7. Савченко С. В. Науково-теоретичні засади соціалізації студентської молоді в позанавчальній діяльності в умовах регіонального освітнього простору: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра пед. наук / С. В. Савченко. – Луганськ, 2004. – 42 с.

8. Шашенко С. В. Соціальне становлення студентської молоді у поза-аудиторний час у вищих навчальних закладах: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук. / Шашенко С. В. – К., 2004.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Язловецька Оксана Валентинівна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки та освітнього менеджменту Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Коло наукових інтересів: проблеми виховання і соціалізації особистості в освітньому процесі, валеологічне виховання школярів.